

DOI: 10.21005/pif.2017.29.D-01

THE SYMBOL CRITERIA IN DESIGN APPROACH OF LANDSCAPE AND ARCHITECTURE MEMORIAL SITE¹

KRYTERIUM SYMBOLU W PROJEKTOWANIU ZAŁOŻEŃ ARCHITEKTONICZNO-KRAJOBRAZOWYCH MIEJSC PAMIĘCI²

Sławomir Wojtkiewicz

dr inż.arch

Politechnika Białostocka
Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska
Zespół Dydaktyczny Architektury Krajobrazu

ABSTRACT

The article is an attempt to interpret the methodological design processes Commemorative space. The work points to symbol issues as a primary artifact of the design process of the iconic dimension of religious, multi-threaded and artistic resonance in space. Dimension architectural and landscape becomes a hermeneutic interpretation of space and tragic recall the events. Slightly text corresponds to the existing examples, rather than focus on the theoretical aspects of the composition and design of the memorial site.

Key words: archetype, Commemorative architecture, space-time, symbol.

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia badania, które dążą do metodologicznej wykładni procesów projektowania przestrzeni kommemoratywnej. W artykule opisano zagadnienia symbolu jako składnika procesu projektowania przestrzeni krajobrazowej, upamiętniającej. Wymiar architektoniczno-krajobrazowy projektowania miejsc pamięci analizowany w kategorii hermeneutyki filologicznej symbolu jest próbą konwersji treści duchowych na formę. Badania mają być pomocne w lepszym rozumieniu struktury znaczeń miejsc pamięci, ukrytych kodów i znaków decydujących o strukturalności tego typu architektury i krajobrazu. Artykuł wskazać ma obszary poszukiwań współczesnego wyrazu przestrzennego projektowania miejsca pamięci.

Słowa kluczowe: archetyp, architektura upamiętniająca, czasoprzestrzeń, symbol.

¹ The study Has been implemented from the resources of the: S/WBiIŚ/2/2016 statutory work financed by the Ministry of Science and Higher Education of Poland

² Referat zrealizowany w ramach prac statutowych: S/WBiIŚ/2/2016 finansowany z środków MNiSW

1. INTRODUCTION. OBJECTIVE OF WORK

The aim of the work is to describe the symbol as an artifact of the design process the iconic dimension and multi-threaded resonance in space. Ways of articulating the landscape and architecture of memorial site locations beyond the accepted definitions of design principles entering into multi-faceted approach drawing on history, psychology, sociology, identity, religion, art. These selected fragments of the spatial structure in the form of a final Commemorative presents the poignant and emotional architecture of meanings. The process of achieving architectural and landscape space becomes a hermeneutic interpretation of space and recall its tragic events recognized by symbol, archetype, structure. The complicated design process burdened with many conditions and undertaken many levels determines the space-time understanding of the architecture of such places. The topic becomes a series of research in to extract and describe the grammar conduct the design approach in achieving an area of structural and space-time. In order to the breadth of issues and possibilities of topic interpretation, the text focuses on the criterion of the symbol. Studies are supported by theoretical work and own experiences in the design of the sacred, so their record is highly subjective. Paper is slated therefore a small part of the design process in achieving the area of iconic, sacred space marked by the history of the place. Commemorative space of landscape architecture is gaining a significant background in contemporary design directions and express the emotional meanings of this type of architecture. The architecture of memorial sites in terms of sculpturally – landscape compositions goes primarily outside the accepted standards of landscape architecture. Their phenomenon indicates the key role of artistic forms comments where the purpose is hidden in the ability to build the expression of space and its spiritual and narrative duties.

This article will examine the criteria for the construction of compositional spatial architecture and landscape of the memorial site. Particular attention will be given the criterion of the symbol as the basic medium of decisive methodological foundations design of Commemorative. The article is a record of scientific work aimed to describe the ontological structure of the landscape architecture memorial site. Presented paper is a limited fragment of work deal which comprehensively issues of shaping contemporary contemplative space and its theoretical basis in achieving emotional resonance and meaning.

2. PRESENT STATE OF STUDY

The problem in a certain extend in defining the scope of current study in the topic is the subject matter itself and of all its open form and character of philosophical considerations. Among the papers related to the topic, the semiotics of the concept of the sacrum and profane, as well as those referring directly to sacral architecture, should be distinguished. There is a limited scope of work on the subject of the article, namely the design of memorial site objects.

3. RESEARCH METHODS. CATEGORY OF SYMBOL

The way in which the topic is addressed reflects issues that correspond only to the selected research topic. They refer to space-time as the criterion of the symbol itself. Time-space was shown by analyzing the meanings of the symbol described in literature and iconography and its transfer in the form of memorial sites architecture. In this way, the relationship between the meaning of the basic symbol and its meaning in the concrete expression of the architectural form was examined.

Symbolic research addresses the problems of using the abstract system of symbols to describe the commemorative architecture and its ideas. The nature of these connections was the subject of philosophical research from antiquity, circulating around the defi-

inition of the meaning of the sign. In this way, the basic meaning of the symbol was also read in relation to the symbol in a particular architectural expression.

The criterion of the symbol in the design of landscape architecture is connected with the concept of time-space. The narrative of transmission, the operation of time and the sequence of events in the experience of the visited place of commemoration, give space sacred status. The problem of space-time present in the construction of this type of landscape is expressed by the symbol and archetype criterion. On the other hand, the symbol and archetype represent the structural system in achieving the space-time meaning of the form as a somatic system of space [3, p.22].

Comparison of the criterion of the symbol to the range of perception of the sacrum should be in this case a non-accidental methodological action in the design process. For the category of deciding on the symbol of the comic space is subject to conditions. Conditions to make it possible to refer to all structures, spaces, forms and phenomena objectively related to the reality of the design of the place. Commemorative architecture is aptly associated with the terminology of the symbol, and in itself is a difficulty in the rationalized system of definitions and concepts. Reference to architectural solutions takes place through symbolic content characteristic of sacred and cosmic experience [6 p. 23-27]. These contents become the basis for the classification of the symbolic layers of the architectural space, and the criterion of the history of the place, the events determine the temporal-spatial dimension of the landscape architecture.

4. THE SPACE TIME

Symbol criterion in the design of landscape architecture is related to the concept of space-time. Space-time in their translation to the methods of achieving expression of architecture and art of the memorial site even dogmatically interpret the validity of the proceedings of the design way. Narrative communication, operating time and sequence of events in the experience of individual fragments of the memorial architecture gives sacred space status. The issue of space presented in this type of landscape space is expressed by the criterion of symbol and archetype. In contrast, symbol and archetype show the structural arrangement in achieving the spatiotemporal meaning of the form as somatic system [3, p.22].

Comparisons criterion of symbol to a range of feeling of the sacred should be in the case of non-accidental action methodology in the design process. Forming category decisive for the Commemorative symbol is flawed conditions. Conditions by which it will be possible reference to all the structures, spaces, forms and phenomena objectively related to the reality of the designed space. Commemorative Architecture is associated with the symbol itself. The reference to the architectural solutions is done through symbolic meaning characteristic of the experience of the sacred and cosmic [6 p.23-27]. Content will become the basis of qualifications layers symbolic architectural space and the criterion history of the site, events, determines by the space-time dimension of landscape architecture.

5. SYMBOL

The concept of the symbol is varied in different cultures, traditions, religions. Architectural space, in spite of the matter, is presented in a transcendental - the reach of human experience in a direct and material [6 p.47-73]. The appearance of distance and time, the coordinate axes, relationships and dependencies of elements in space is an issue of fundamental and dogmatic in the specifics of the design memorial site. The coexistence of these two realities in the formation of the range symbol allows specifying the central character of the project, which represents the history, memory, suffering, death, messianism in the message. The essence of the use of symbolic language stems from the need

to express the same designed space of the spatial form. Symbol releases, opens the realm of reality, transforming the project in the form of space-time. Symbol, therefore, acquires the characteristics of the universe - a category which, within the need to recall the memory seem to be an essential method of achieving it [2, p.12]. Characteristics of the symbol are, therefore, its ability to go beyond their own identity [2, p.19]. The symbol is a category of art, it is also part of a physical expression processing specific information about the characteristics presented the reality of space and its history. This information has different properties occur among the mystical configuration. In this case, semiotic constraints are the material of the form of expressing spiritual perception. Examples of realization of the monument in Belzec (fig.1, 2) show interesting transformations and conversions.

Fig. 1. Memorial of the former Nazi German death camp in Belzec. Author of the project: architects DDJM from Krakow. Source : photo S.Wojtkiewicz 2016

Ryc. 1. Miejsce Pamięci byłego niemieckiego nazistowskiego obozu zagłady w Belżcu. Autor projektu: biuro architektoniczne DDJM z Krakowa. Źródło: fot. S.Wojtkiewicz 2016

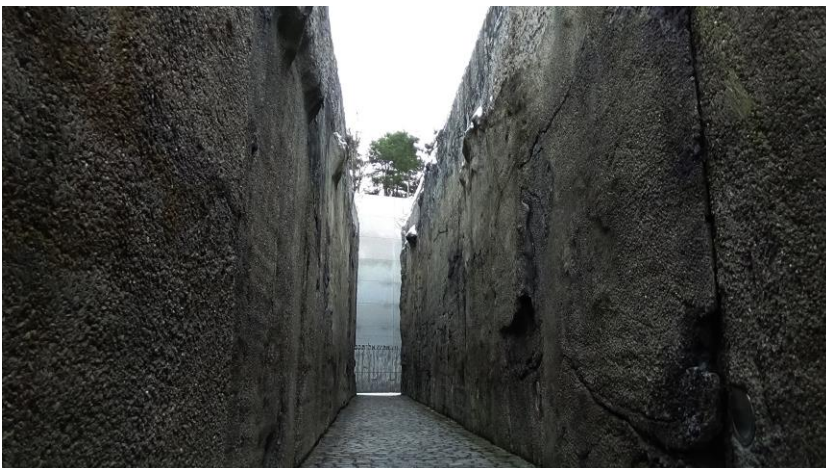

Fig. 2. Memorial of the former Nazi German death camp in Belzec – “Stairs to heaven”. Author of the project: architects DDJM from Krakow. Source: photo S.Wojtkiewicz 2016

Ryc. 2. Miejsce Pamięci byłego niemieckiego nazistowskiego obozu zagłady w Belżcu – „droga do nieba”. Źródło: fot. S. Wojtkiewicz 2016

In this way, is achieved the immaterial reality. Recall that reality in the act of art design, impact art predisposes symbol to the rank of sanctity and worship. Symbol sets sacred place. Thus, his desire is directed towards an act of transformation in the space of the image or sign. Fulfills this action arising when the architectural reality is transformed and thus justifies the space within the symbol. As noted by Eliade symbolism is an extension of hierophany (...), thanks to the symbols continue the process hierophany (..) [4, p.429]. The famous realization of the memory place in Treblinka (Fig. 3, 4) emphasizes the role of the symbol as the sacred place. Attached illustrations show the moment of prayer of the Jewish community in the monumental architecture space. This particular dialogue between man and the place and its architectural setting is a special example of sanctifying space.

Fig. 3. Memorial of the former German Nazi death camp in Treblinka. Designer: Franciszek Duszeńko. Source: photo. S.Wojtkiewicz 2016

Ryc. 3. Miejsce Pamięci byłego niemieckiego, nazistowskiego obozu zagłady w Treblince. Autor projektu: Franciszek Duszeńko. Źródło: fot. S.Wojtkiewicz 2016

Fig. 4. Memorial of the former German Nazi death camp in Treblinka. Designer: Franciszek Duszeńko. Source: photo. S.Wojtkiewicz 2016

Ryc. 4. Miejsce Pamięci byłego niemieckiego, nazistowskiego obozu zagłady w Treblince. Autor projektu: Franciszek Duszeńko. Źródło: fot. S.Wojtkiewicz 2016

Symbols represent the reality symbolized, but there is also a reality sacralizing memorial site. There is a separation of a given form, a given space, a given solution from the empirical determinants towards the transcendental sphere. This process transforms the architectural space in space noumenon [2, p. 429]. The symbol of the achievement of the sacred places of memorial site is the duty of dialectical implemented in exposure multithreaded space structure [6, p.79]. This following relationship expresses the language of material perception, real, measurable and intangible, that is transcendental, unilateral, spiritual, mystical. Merge these two realities without symbolism seems impossible. In the process of designing the memorial site, a system of communication, synthesis, and polarization of material and non-material arises.

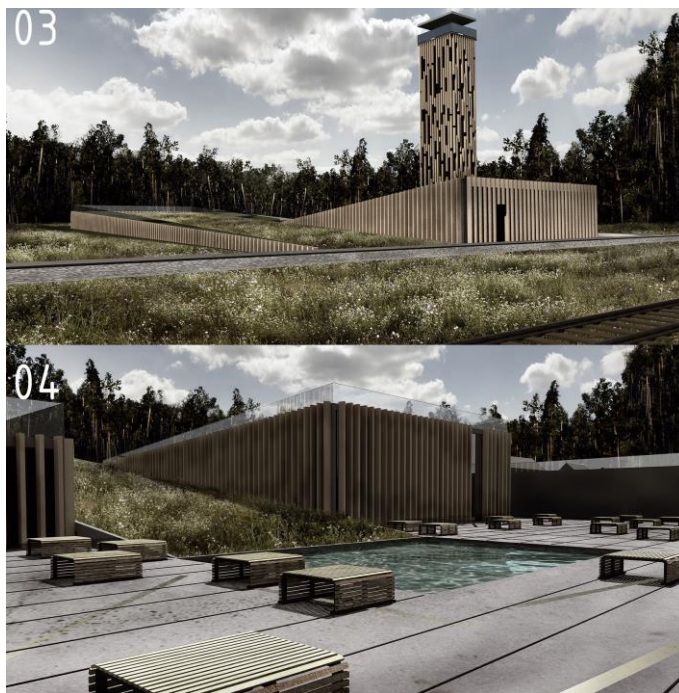
This approach directs the role and criteria symbol in the image of the cosmos, that is, the formation immateriality of space. Immateriality in the formation of the space affects the synthesis of distinctiveness of the earthly and what space in the reading space marked by suffering, passion, death, but resurrection. To achieve this, we need archetypes, which make up the structure of space-time forms through symbols. The symbol becomes so in itself a form of structural. We can distinguish the contents symbolized and symbolizing. Plan to express the symbol should be equated with a form materially shaped by the context of internal and the external symbol, cultural and historical conditions the reality, in which the symbol appears. The structure of content belongs in the metaphysical the reality is synonymous with constancy, so that emerges autonomously creating a form of expression [2, p. 434].

Depending on the topic of the project on the vast majority of the content of martyrdoms, the structure of historical events does not change, but the structure of the expression gives the field of interpretation, transformation and geometrization space reaching its word identification and expression. Between the content of the symbol, and the form it contains the essence of the symbol as a method of communicating compositional axes – vertical and horizontal. They should be read as two levels of reality architectural space. The ability to balance between these levels systematize the existence of the symbol and its participation in the form of boundaries category too.

The illustrated illustrations (Figure 5, 6) are examples of Master Theses in landscape architecture Faculty in BUT, where the design of the memorial site is defined by the essence of the symbol and its communication with the landscape and the receiver. Understanding these symbols is impossible without knowing the historical facts of the place and its ancient events. It is these historical facts that make up the material to identify and interpret the symbol in architectural form.

The desire to direct the recipient to encoded content requires the articulation of content analysis of media in relation to the forms of realism. The question then arises whether the total rejection of realism does not transmit the reception of architectural space into the realm of abstraction? This is a fundamental question about the possibility of interpreting the symbolism as a form of immanent and transcendental [1, p. 21]. The above statement seeking to rationalize the process of formation of the symbol determines the special properties of forms on many levels, inter alia, in the form of:

- "exit" beyond the limits of semiotic own form "outside of ourselves" and opening up areas unreal;
- relations with the context of its existence. These are symbols, relationships of structural conditions and historical events that have shaped the dimension of the mold.

Ryc. 5. Miejsce Pamięci byłego niemieckiego, nazistowskiego obozu zagłady w Sobiborze. Autor projektu dyplomowego: mgr D. Konopka. Promotor pracy : S.Wojtkiewicz

Fig. 5. Memorial of the former German Nazi death camp at Sobibor. Author diploma project: D. Konopka. Promoter: S.Wojtkiewicz

Fig. 6. Memorial Site of polish insurgents massacre from the January Uprising 1863 in the village of Choroszcz. Author diploma project: H. Wojdakowska. Promoter: S. Wojtkiewicz

Ryc. 6. Projekt Miejsca Pamięci mordu powstańców styczniowych 1863 r w miejscowości Choroszcz. Autor projektu: Hanna Wojdakowska. Promotor pracy: S. Wojtkiewicz

6. SUMMARY

The process of formation of the symbol is difficult to define. Whereas it is essential to the existence of the symbol in the design solution of the memorial. The symbol is an element integrally connected with the reality it symbolizes, and the other symbols are its spatial context. The same symbol acts as the correlation with the context of past and presents transforming its geometry and the surrounding reality. In this respect, the range of symbolic variation and the field of its interaction is revealed, which becomes the basis of reference to the spatial form. Analysis of architectural forms, groups of forms, spaces must be associated to some extent with the need to explore and comment on the meaning of the symbols and their interdependence. Discovering the meaning of symbols requires a method that next to the function of interpretation is to constitute the basis for the creation of forms and spatial assumptions. The symbol in relations with other symbols transfers its sense of common structure, and when you try to rationalize transformed into a carrier of information - consequently contributes to the development of the language of all symbolic structures within the project. Getting to know the meaning of the symbols

provided by the combination creates a build-up and the complex systems of relationships. As a result, you can extract a set of rules and combinations thereof hierarchy relating to the common structure of spacetime sacralizing place. We can talk about the system thus developed plans to form an image of a mystic. Symbol correlates with other symbols to create a comprehensive system and thus achieving fulfillment [4, p.19]. The symbol is able to carry and make present a lot of content thereby increasing the context of their activities. To a large extent, this is the kind of ambiguity translate the content of comments space. In this way, it is intensified importance of form, landscape, architectural space as a symbol. Symbol correlates with other symbols to create a comprehensive system and thus achieving fulfillment [4, p.19]. The symbol is able to carry and make present a lot of content thereby increasing the context of their activities. To a large extent, this is the kind of ambiguity translate the content of comments space. In this way, it is intensified importance of form, landscape, architectural space as a symbol. The symbol is made present shows the reality of being the subject of commemoration. It is related by tragic history of the event, the identity of the symbol. The symbol in this sense is a sensual and empirical experience. It seems that this thesis defines the path to follow symbol and the production in the same number of dependencies, which consequently transform into a complete image of the existence of the mystical. The symbol as a category of art space of the contents becomes to be a tool for storytelling method of transfer of that history and identity in the form of sign and image. In this approach, it is important to the ability to make present the symbol number of characters received in consequence iconic image of a particular space and contributing to entered in the context of the iconography in the form of symbols. The scope of the formation of symbols refers to a place, to events, to the base of the historic seeking its essence recall and transformation symbol. On the other hand, draws on the achievements and scope of the symbolism of the cultural circle, typing in the context of the place and its historical tragedies, as well as any symbolic connotations. So determined the status of the art design of the memorial site brings it to the hierophany allegory, the level where the source, history, place, the event is actualized.

KRYTERIUM SYMBOLU W PROJEKTOWANIU ZAŁOŻEŃ ARCHITEKTONICZNO-KRAJOBRAZOWYCH MIEJSC PAMIĘCI

1. WSTĘP. CEL PRACY

Celem pracy jest przedstawienie badań nad symbolem jako kategorii archetypicznej decydującej o ekspresji formy architektonicznej i krajobrazowej miejsca pamięci. Sposoby artykulacji przestrzeni krajobrazu i architektury miejsc pamięci wykraczają poza przyjęte definicje zasad projektowania, osiągając interdyscyplinarne, wielopłaszczyznowe ujęcia czerpiące z historii, psychologii, socjologii, tożsamości, religii, sztuki. W formie ostatecznej ujęte są przejmującą i emocjonalną architekturą znaczeń, kodów, symboli, archetypów. Skomplikowany proces projektowania obarczony wieloma warunkami i podejmowany wielopłaszczyznowo decyduje o czasoprzestrzennym pojmowaniu architektury tego typu miejsc. Temat staje się ciągiem badań mających wydobyć i opisać gramatykę postępowania projektowego w osiągnięciu przestrzeni strukturalnej i czasoprzestrzennej. Ze względu na obszerność zagadnień i możliwości interpretacji tekst skupia się na kryterium symbolu. Badania poparte są pracami teoretycznymi i własnymi doświadczeniami w projektowaniu sacrum, stąd ich zapis jest mocno zsubiektywizowany. Praca ma ukazać, zatem niewielki fragment etapów projektowych w osiągnięciu ikonicznej przestrzeni praskalnej poprzez architektoniczną i artystyczną interpretację historii danego miejsca, wydarzenia.

Założenia architektoniczno-krajobrazowe miejsc upamiętniających zyskują istotne tło we współczesnych kierunkach projektowania tego typu funkcji. Architektura miejsc pamięci w ujęciu założeń rzeźbiarsko, architektoniczno-krajobrazowych wykracza przede wszystkim poza przyjęte kryteria funkcjonalne architektury krajobrazu. Ich fenomen tkwi w nadrzędnej roli sztuki wypowiedzi formy, gdzie cel kryje się w umiejętności budowania ekspresji przestrzeni i jej duchowej oraz narracyjnej powinności. W artykule zostaną przeanalizowane kryteria decydujące o budowie przestrzennej założeń kommemoratywnych. Szczególnej uwadze poddane zostanie kryterium symbolu, jako podstawowego nośnika decydującego o metodycznych podstawach projektowania memorialnego. Artykuł jest zapisem pracy naukowej zmierzającej do opisanego struktury ontologicznej architektury krajobrazu miejsc pamięci. W przedstawionej formie jest niewielkim fragmentem pracy traktującej całościowo zagadnienie kształtowania współczesnej przestrzeni konceptualnej oraz jej podstaw teoretycznych w osiągnięciu emocjonalnego oddźwięku i znaczenia.

2. OBECNY STAN WIEDZY

Pewną trudność w określeniu zakresu obecnej wiedzy stanowi sama tematyka, a przede wszystkim jej otwarta formuła i charakter rozważań filozoficznych. Wśród opracowań związanych z tematem należy wyróżnić te z kategorii semiotyki pojęcia sacrum i profanum oraz te odwołujące się bezpośrednio do architektury zwłaszcza sakralnej. Zauważa się niewielki zakres opracowań dotyczących bezpośrednio tematu artykułu, czyli projektowania obiektów miejsc pamięci.

3. METODYKA BADAŃ. CZASOPRZESTRZENNA KATEGORIA SYMBOLU

Sposób przeprowadzenia podjętego tematu odzwierciedlają zagadnienia odpowiadające jedynie wybranym aspektom badań. Dotyczą one czasoprzestrzeni, jako kryterium symbolu i samego symbolu. Czasoprzestrzeń została ukazana poprzez analizę znaczeń symbolu opisanych w literaturze i ikonografii i jej przeniesienia w postaci architektury miejsc pamięci. W ten sposób badano relacje między znaczeniem podstawowym symbolu a jego znaczeniem w konkretnej wypowiedzi formy architektonicznej.

Badania nad symbolem poruszają problemy wykorzystania abstrakcyjnego systemu znaków, do opisywania architektury upamiętniającej i jej idei. Natura tych powiązań stanowiła przedmiot badań filozofów od starożytności, krążąc wokół definicji znaczenia znaku. W ten sposób starano się także znaczenie podstawowe symbolu odczytywać w relacji do symbolu w konkretnej wypowiedzi architektonicznej.

Kryterium symbolu w projektowaniu architektury krajobrazu związane jest z pojęciem czasoprzestrzeni. Narracyjność przekazu, operowanie czasem i ciągiem zdarzeń w przeżywanym odwiedzanym miejscu upamiętnienia nadaje przestrzeni status sakralny. Zagadnienie czasoprzestrzeni obecne w budowaniu tego typu krajobrazu wyraża się tym samym poprzez kryterium symbolu i archetypu. Natomiast symbol i archetyp przedstawiają układ strukturalny w osiągnięciu czasoprzestrzennego znaczenia formy, jako somatycznego układu przestrzeni [3, str. 22].

Porównania kryterium symbolu do zakresu odczuwania sacrum powinno być w tym wypadku nieprzypadkowym działaniem metodologicznym w procesie projektowania. Formowanie kategorii decydujących o symbolu przestrzeni kommemoratywnej obarczone jest jednak warunkami. Warunkami, dzięki którym możliwe będzie odniesienie do wszystkich struktur, przestrzeni, form i zjawisk obiektywnie odnoszących się do rzeczywistości projektowanego miejsca. Architektura kommemoratywna aforystycznie związana jest z terminologią symbolu i sama w sobie stanowi pewną trudność w ujęciu racjonalizowanego systemu definicji i pojęć. Odniesienie do rozwiązań architektonicznych odbywa się poprzez treści symboliczne charakterystyczne doświadczeniu sakralnemu i kosmicznemu [6 str.23-27]. Treści te stają się podstawą kwalifikacji danych warstw symbolicznych prze-

strzeni architektonicznej, a kryterium historii miejsca, wydarzeń decyduje o czasoprzestrzennym wymiarze architektury krajobrazu.

4. SYMBOL

Pojęcie symbolu jest różnorakie w poszczególnych kulturach, tradycjach, religiach. Wydarzenia, które mają być upamiętnione wymagają każdorazowo artykulacji pojęcia symbolu. Przestrzeń architektoniczna jest jednak przedstawiana w układzie transcendentnym – niedostępnym ludzkiemu doświadczeniu w sposób bezpośredni i materialnym [6 str.47-73]. Ukazanie drogi i czasu, osi współrzędnych, relacji i zależności elementów w przestrzeni jest zagadnieniem podstawowym oraz dogmatycznym w specyfice projektowania założeń miejsc pamięci. Współistnienie tych dwóch rzeczywistości w formowaniu zakresu symbolu pozwala określić centralną postać projektu, którą reprezentuje historia, pamięć, cierpienie, śmierć, mesjanizm. Istota użycia języka symbolicznego wynika z samej konieczności wyrażania formy przestrzennej projektowanego miejsca. Symbol uwalnia, otwiera sfery rzeczywistości przeobrażając projekt w postać czasoprzestrzenną. Symbol nabiera, więc cech *uniwersum* - kategorii, które w obrębie potrzeby przywołania pamięci wydają się zasadniczą metodą jego osiągnięcia [2, str.12].

Charakterystyką symbolu jest zatem jego zdolność wychodzenia poza własną tożsamość [2, str. 19]. Symbol jest kategorią sztuki, jest też po części materialną formą wyrazu przetwarzającą określone informacje o charakterystykach przedstawianej rzeczywistości miejsca i jego historii. Informacje te różniąc się właściwościami leżą w zasięgu mistycznej konfiguracji. W takim wypadku ograniczenia semiotyczne są tworzywem formy wyrażania percepcji duchowej.

Działanie symbolu w projektowaniu kommemoratywnym podlega przy tak rozumianej definicji, zasadom przekształcania i dekomponowania materii architektonicznej wpływając na metamorficzny obraz formy przestrzeni. Przykłady realizacji założenia pomnikowego w Bełczu (ryc.1, 2) w sposób interesujący obrazują wspomniane transformacje i konwersje. W ten sposób następuje budowanie rzeczywistości niematerialnej. Przywołanie takiej rzeczywistości w akcie sztuki projektowania, sztuki oddziaływania predysponują symbol do rangi świętości i kultu. Symbol wyznacza sacrum miejsca. Tym samym jego dążenie jest nakierowane na akt przekształcania w przestrzeń obrazu lub znaku. Spełnia to powództwo, gdy powstająca rzeczywistość przemienia i tym samym uświęca przestrzeń w obrębie symbolu. Jak zauważa Eliade symbolika jest przedłużeniem hierofonii (...), dzięki symbolom trwa nadal proces hierofanizacji (..) [4, str. 429]. Znana realizacja miejsca pamięci w Treblince (ryc.3,4) podkreśla rolę symbolu jako sacrum miejsca. Załączone ilustracje ukazują moment modlitwy społeczności żydowskiej w przestrzeni architektury założenia pomnikowego. Ten swoisty dialog pomiędzy człowiekiem, a miejscem i jego architektoniczną oprawą jest szczególnym przykładem uświęcania przestrzeni.

Symbole reprezentują rzeczywistość symbolizowaną, ale są też rzeczywistością sakralizującą miejsce pamięci. Następuje oderwanie danej formy, danej przestrzeni, danego rozwiązania od uwarunkowań empirycznych w kierunku sfery transcendentnej. Proces ten przekształca przestrzeń architektoniczną w przestrzeń *noumen* [2, str.429]. Funkcja symbolu w osiągnięciu sacrum miejsca pamięci ma powinność *dialektyczną* realizowaną w ekspozycji wielowątkowej struktury przestrzeni [6, str.79]. Związek ten wyraża język percepcji materialnej, czyli ludzkiej, realnej, mierzalnej i niematerialnej, czyli transcendentnej, unilateralnej, duchowej, mistycznej. Złączenie tych dwóch rzeczywistości bez symboliki wydaje się niemożliwe. W procesie projektowania założenia memorialnego powstaje system komunikacji, syntezy i polaryzacji rzeczywistości materialnej i niematerialnej.

Takie podejście ukierunkowuje rolę i kryterium symbolu na obraz kosmosu, czyli niematerialność w formowaniu przestrzeni. Niematerialność w formowaniu przestrzeni wpływa na syntezę odrębności tego, co ziemskie i tego, co kosmiczne w odczytywaniu przestrzeni

naznaczonej cierpieniem, męką, śmiercią, ale i zmartwychwstaniem. Do osiągnięcia tego celu potrzebne są archetypy, które współtworzą konstrukcję czasoprzestrzeni formy poprzez symbole. Symbol staje się, więc sam w sobie formą strukturalną. Możemy wyróżnić treści symbolizowane i symbolizujące. Plan wyrażania symbolu należy utożsamiać z formą materialnie ukształtowaną przez kontekst wewnętrzny symbolu i przez zewnętrzne, kulturowo-historyczne uwarunkowania rzeczywistości, w której symbol występuje. Struktura treści przynależąca do rzeczywistości metafizycznej jest synonimem niezmienności, dzięki czemu wyłania się autonomicznie tworząc formę wyrażania [2, str.434].

W zależności od tematu projektu dotyczącego w zdecydowanej większości treści martyrologii, struktura wydarzeń historycznych nie podlega zmianom, natomiast struktura wyrażania daje pole interpretacji, transformacji i geometryzacji przestrzeni osiągając jej wyraz identyfikacji i ekspresji.

Pomiędzy treścią symbolu, a jego formą zawiera się istota symbolu w postaci metody komunikującej osie kompozycyjne - wertykalne i horyzontalne. Należy je czytać, jako dwa poziomy rzeczywistości architektonicznej przestrzeni. Umiejętność równowagi pomiędzy tymi poziomami systematyzuje istnienie symbolu i jego partycypacji w postaci także kategorii granic. Dążenie do nakierowania odbiorcy na zakodowane treści wymaga artykulacji analizy treści przekazu w relacji z realizmem formy. Przywołane ilustracje (ryc.5,6) stanowią przykłady projektów magisterskich kierunku Architektura Krajobrazu, gdzie projektowane miejsca pamięci definiowane są istotą symbolu i jej komunikacji z krajobrazem i odbiorcą. Rozumienie tych symboli jest niemożliwe bez poznania faktów historycznych danego miejsca i jego zamierzonych wydarzeń. To ów fakty historyczne stanowią tworywo do identyfikowania i interpretowania symbolu w formie architektonicznej.

Powstaje, zatem pytanie, czy całkowite odrzucenie realizmu nie przenosi odbiór przestrzeni architektonicznej w sferę abstrakcji? To jest zasadnicze pytanie o możliwości interpretacji symbolizmu, jako formy immanentnej i transcendentalnej [1, str.21].

Powyższe stwierdzenie dążąc do racjonalizacji procesu powstawania symbolu określa szczególne właściwości form na wielu płaszczyznach między innymi w postaci:

- "wyjścia" poza ograniczenia semiotyczne własnej formy, "poza siebie" i otwarcie się na obszary nierzeczywiste;
- relacji z kontekstem jej istnienia. Dotyczy to symboli, związków strukturalnych, uwarunkowań i wydarzeń historycznych, które ukształtowały wymiar formy.

3. PODSUMOWANIE

Proces powstawania symbolu jest trudny do zdefiniowania. Natomiast istotna jest obecność symbolu w architekturze miejsca pamięci. Symbol stanowi element integralnie związany z rzeczywistością, którą symbolizuje, jak i z pozostałymi symbolami stanowiącymi jego kontekst przestrzenny. Tym samym symbol pełni rolę korelacji z kontekstem przeszłości i teraźniejszości transformując swoją geometrię i otaczającą go rzeczywistość. W tym odniesieniu ujawnia się zakres zmienności symbolu i pole jego oddziaływania, które staje się podstawą odniesienia do formy przestrzennej.

Analizy formy architektury, zespołów form, przestrzeni muszą się wiązać w jakimś stopniu z koniecznością odkrywania i komentowania sensu poszczególnych symboli i ich współzależności. Odkrywanie sensu symboli wymaga metody, która obok sposobów interpretacji stanowić ma podstawę w kreacji form i organizacji przestrzeni.

Symbol w relacji z innymi symbolami przenosi swój sens wspólnej struktury, a przy próbie racjonalizowania przekształca się w nośnik informacji - w konsekwencji przyczynia się do kształtowania języka całych struktur symbolicznych wewnątrz projektu.

Poznawanie sensu symboli poprzez zawarte połączenia tworzy nawarstwianie i wynikające z siebie rozbudowane systemy zależności. W efekcie wyodrębnić można zespół reguł

i ich połączeń, hierarchii odnoszących się do wspólnej struktury czasoprzestrzeni sakralizującej miejsce. Możemy mówić, zatem o systemie wypracowanych planów tworzących obraz mistyczny.

Symbol koreluje z innymi symbolami tworząc system całościowy i osiągając w ten sposób pełnię [4, str.19]. Symbol jest w stanie przenosić i uobecniać wiele treści zwiększając tym samym kontekst swojego działania. W dużej mierze jest to rodzaj przełożenia wieloznaczności treści wypowiedzi miejsca. W ten sposób spotęgowane jest znaczenie formy, krajobrazu, przestrzeni architektonicznej, jako symbolu.

Funkcja symbolu uobecnia przedstawianą rzeczywistość będącą tematem upamiętnienia. Związana jest, zatem każdorazowo z często tragiczną historią danego wydarzenia, jego tożsamości. Symbol w takim ujęciu jest doświadczeniem zmysłowym, ale i empirycznym. Wydaje się, iż teza ta określa drogę podążania symbolu oraz wytwarzania w nim samym wielu zależności, które w konsekwencji przeobrażają się w pełny obraz istnienia przestrzeni mistycznej. Symbol, jako kategoria sztuki projektowania przestrzeni o treści martyrologii, stanowi narzędzie opowiadania historii metodą przenoszenia tejże historii w postaci znaku i obrazu. Przenosi i uświęca po przez idiomy tożsamości historycznej miejsca, nadając przestrzeni nie tyle rangi muzealnej i informacyjnej, co charakteru sakralnego i mistycznego. W tym podejściu ważna jest umiejętność uobecniania symbolu szeregiem znaków uzyskując w konsekwencji obraz emocjonalnej przestrzeni współtworzący wpisana w kontekst ikonografię symbolów. Zakres formowania symbolów odwołuje się do miejsca, do wydarzeń, do podkładu historycznego szukając w nim istoty przywołania i transformacji. Z drugiej strony czerpie z dorobku i zakresu symboliki danego kręgu kulturowego, wpisując się w kontekst miejsca i jego tragedii historycznej. Tak określony status sztuki projektowania miejsc pamięci wnosi ją na poziom hierofanicznej alegorii, gdzie uobecniane jest źródło, historia, miejsce, wydarzenie.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Baldock J., Symbolika chrześcijańska, Dom Wyd. Rebis, Poznań 1994
- [2] Eliade M., Traktat o historii religii, wydawnictwo OPUS, Łódź 1993,
- [3] Eliade M., Sacrum i Profanum, wydawnictwo OPUS, Warszawa 2007,
- [4] Eliade M., Sacrum, mit, historia, wydawnictwo OPUS, Warszawa 1999,
- [5] Uścińciewicz J., Symbol, archetyp, struktura. Hermeneutyka tradycji w architekturze świątyni ortodoksyjnej, Dział Wydawnictw i Poligrafii Politechniki Białostockiej, Białystok 1997,
- [6] Tatariewicz W., Dzieje sześciu pojęć, PWN, Warszawa 2005,
- [7] Wierzbicka A., Symbol jako język komunikatu we współczesnej polskiej architekturze sakralnej, praca doktorska WAPW, Warszawa 2010,

O AUTORZE

Dr Sławomir Wojtkiewicz jest aktualnie pracownikiem naukowym na Wydziale Budownictwa i Inżynierii Środowiska Politechniki Białostockiej. Jego zainteresowania naukowe dotyczą szeregu obszarów, gdzie wyróżnić można: teorię projektowania architektury i architektury krajobrazu, projektowanie generatywne, sztukę klasyczną i współczesną.

AUTHOR'S NOTE

Dr. Sławomir Wojtkiewicz is currently a Research Scientist in the Department of Environmental Protection and Management at Białystok University of technology. His research spans several fields including Systems Architecture & Landscape Architecture, Generative Synthesis Systems, Generative Art, Classic and Modern Art, Design Theory

Kontakt | Contact: s.wojtkiewicz@pb.edu.pl